

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу магістратури
РОб1–М17 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Чухась Вероніка Ігорівна
Керівник: Мелекесцева Н.В.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент: Гордійчук М.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	8
1.1. Сутність та етапи формування критичного мислення	8
1.2. Специфіка та педагогічні умови реалізації технологій розвитку критичного мислення	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	24
2.1. Роль і місце технологій розвитку критичного мислення в Новій українській школі	24
2.2. Система стратегій і форм роботи з технологіями розвитку критичного мислення в початковій школі.....	39
2.3. Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження	64
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Уміння працювати з інформацією впродовж життя: здобувати її, переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку і самовдосконалення, передавати, і в результаті – уміння спілкуватися – повинно стати невід’ємною рисою життя людей ХХІ століття. «Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови» [71], – зазначається у Державному стандарті початкової загальної освіти. Однією з інноваційних технологій, що допомагає учневі не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

Проблемі формування критичного мислення приділено значну увагу в дослідженнях таких видатних учених, як Б. Блум, Д. Брунер, Л. Виготський, Дж. Дьюї. В Україні аспекти розвитку критичного мислення розглядають О. Пометун, Л. Пироженко [26], О. Тягло [85], Т. Олійник [61]. Деякі питання методики формування критичного мислення на уроках мови та літератури висвітлено в дослідженнях Н. Солошко [75], Т. Харахоріної [89]. Особливостям формування критичного мислення школярів присвячені праці Н. Вукіної [10], О. Марченко [49], Т. Олійник [18] та інших науковців і педагогів-практиків. Про необхідність розвитку критичного мислення наголошували такі відомі педагоги, як А. Байрамов, О. Белкіна, С. Векслер, Г. Ліпкіна, Ю. Стежко й інші, проте це питання залишається недостатньо дослідженим у науково-методичній літературі.

Актуальність дослідження зумовлена радикальними змінами в сучасному освітньому середовищі, що акцентують увагу на необхідності виховання самостійної та творчої особистості. Критичне мислення є спільним вмінням для десяти ключових компетентностей Нової української школи, яке здатне забезпечити успішну самореалізацію учня.

Об'єктом дослідження є процес навчання української мови в початковій школі, а його **предметом** – застосування технологій розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови.

Мета роботи – схарактеризувати методи та прийоми технологій розвитку критичного мислення, які доцільно використовувати на уроках української мови в початковій школі, та змоделювати систему вправ, спрямованих на розвиток критичного мислення молодших школярів під час засвоєння мовного матеріалу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) здійснити теоретичний аналіз наукових джерел (психологічних, дидактичних, педагогічних і лінгвістичних) із проблеми дослідження;
- 2) розкрити особливості використання технологій розвитку критичного мислення в навчанні української мови учнів початкових класів, проаналізувати стан їх упровадження в навчальному процесі;
- 3) розробити систему вправ, спрямовану на формування в молодших школярів критичного мислення;
- 4) експериментально перевірити ефективність розроблених тренувальних вправ у практиці початкового навчання.

Гіпотеза дослідження: якщо ефективно використовувати окреслені технології розвитку критичного мислення на уроках української мови в початковій школі, то це сприятиме підвищенню якості знань молодших школярів, формуванню критичного ставлення до інформації, здатності до життєво необхідних мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, класифікація, порівняння, абстрагування, узагальнення), а також формуванню національної свідомості, пізнавальної активності та комунікативно-мовленнєвих умінь.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів №15 м. Кам'янця-Подільського (основна й контрольна підгрупи). У ньому брали участь учні 2 класу (в контрольній підгрупі – 17 учнів, а в експериментальній підгрупі – 16 учнів).

Основними методами дослідження стали: теоретичний аналіз наукових джерел (психологічних, дидактичних, лінгвістичних, педагогічних); аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних і емпіричних даних; бесіди з учнями (для виявлення зацікавленості у виконанні завдань для розвитку критичного мислення); метод спостереження, вивчення та узагальнення передового досвіду вчителів-практиків. Основним був педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний). Під час експериментальної роботи використовувались методи статистичної обробки даних спостереження та експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що експериментально перевірено ефективність використання технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови; з'ясовано доцільність їх застосування для розвитку комунікативно-мовленневих умінь учнів на уроках української мови в початкових класах; виявлено вплив виконання таких вправ і завдань на рівень знань учнів.

Теоретичне значення. Результати роботи допоможуть у розробці питань використання технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови в початковій школі.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в закладах вищої освіти під час вивчення методики викладання української мови в початкових класах, спецкурсів із зазначеної проблематики, для написання студентських курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт, а також на уроках української мови в початковій школі.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження представлено: на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Виховання громадянина України – стратегічна мета національно-патріотичного виховання сьогодення» (м. Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня 2017 р.) у доповіді «Формування національно-мовної особистості молодшого школяра засобами технологій критичного

мислення»; на науково-практичному семінарі «Перспективи розвитку дошкільної та початкової освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 23 лютого 2018 р.) у доповіді «Технології розвитку критичного мислення учнів у період навчання грамоти»; на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 28 березня 2018 р.) у доповіді «Технології розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення елементів лексикології»; на звітній конференції студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, 10-11 квітня 2018 р.) у доповіді «Технології розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення елементів фразеології»; на інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 25 жовтня 2018 р.) у доповіді «Технології розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення морфології»; обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2017-2018 н.р.). Частина роботи висвітлено в навчальному посібнику «Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі» (м. Кам'янець-Подільський, 2018 р.) у розділі «Технології розвитку критичного мислення в початковій школі». Також результати роботи представлено в I турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності Початкова освіта (2018).

Публікації:

1. Чухась В.І. Формування національно-мовної особистості молодшого школяра засобами технологій критичного мислення / В.І. Чухась // Виховання громадянина України – стратегічна мета національно-патріотичного виховання сьогодення: Матеріали студентської наук.-практ.

конф., Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня 2017 р.: тези доп. – Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. Івана Огієнка, 2017. – С. 288-291.

2. Чухась В. Технології розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення елементів фразеології / В. Чухась // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. – Вип. XIV. – Київ : Міленіум, 2018. – С. 235-238.

3. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : Навчальний посібник / за заг. ред. Н. В. Гудими. – Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. – 168 с.

Обсяг і структура дослідження. Робота складається зі вступу, основної частини, що має два розділи, висновків, списку використаних джерел (98 позицій) і додатків. Повний обсяг роботи становить 90 с., основна частина – 81 с.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, гіпотезу та завдання, об'єкт і предмет наукових спостережень, методи вивчення матеріалу, теоретичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретичні засади технологій розвитку критичного мислення в початковій школі» висвітлено сутність, етапи, специфіку та педагогічні умови формування критичного мислення.

Завдання другого розділу «Особливості використання технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови» – проаналізувати роль та місце технологій розвитку критичного мислення в Новій українській школі, запропонувати систему стратегій і форм роботи з молодшими школярами, а також дослідити ефективність їх застосування на уроках української мови в початковій школі, обґрунтувати результати експериментального дослідження.

У висновках репрезентовано підсумки здійсненого теоретичного й емпіричного дослідження.

ВИСНОВКИ

Вивчення проблеми використання вчителем технологій розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови дозволило розкрити зміст цього поняття відповідно до потреб сучасного суспільства.

Упровадження вищезазначених технологій – це складний, але цікавий процес оволодіння знаннями й вироблення умінь, адже вимагає від вчителя ґрунтовної підготовки, тривалого проектування, вмілої реалізації, оскільки процес навчання носить яскраво виражений діалоговий характер. У результаті застосування технологій розвитку критичного мислення в учнів виробляється аналітичне мислення, розвиваються креативні здібності, збагачується інтелект. Ці технології дозволяють в умовах сучасного уроку української мови виховати мовну особистість, активну, комунікативно компетентну, підготовлену до майбутньої життєвої комунікації, здатної розв'язувати проблеми і приймати конкретні рішення в змінених обставинах спілкування. Учень, в якого розвинене критичне мислення, володіє вмінням сприймати, осмислювати, інтерпретувати, оцінювати інформаційний текст, аргументовано висловлювати власний погляд, ураховуючи думки співрозмовника. Саме таку мовну особистість покликана розвивати школа на сучасному уроці української мови в аспекті технологій розвитку критичного мислення.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу зробити висновок про недостатній рівень розвитку критичного мислення молодших школярів, що не сприяє розвитку мовленнєвих навичок учнів.

Для перевірки ефективності запропонованої системи роботи, спрямованої на розвиток критичного мислення регулярно проводилися різні види перевірки знань: усне опитування, індивідуальна, групова та фронтальна форми роботи. Це допомогло визначити рівень сформованості в учнів умінь і

навичок спілкування українською мовою, проаналізувати мовлення учнів, зіставити результати роботи в експериментальному класі.

Контрольні роботи посідали важливе місце в системі контролю за експериментальним навчанням. Зіставлення одержаних результатів у контрольній та експериментальній групі засвідчило значне підвищення рівня розвитку критичного мислення учнів в експериментальній підгрупі.

Дослідження підтверджує, що використання запропонованих технологій формує комунікативну компетентність молодших школярів, покращує їх знання з української мови, сприяє становленню національно свідомої особистості.

Запропонована система стратегій і форм роботи складає основу дидактичної мети експериментального навчання, в результаті якого учні навчилися здійснювати самоаналіз, у них з'явилося натхнення, потреба в навчанні та вивченні української мови, рівень успішності підвищився. Крім цього, учні стали краще аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власну точку зору. Використання окреслених технологій сприяє підвищенню якості знань молодших школярів, формуванню критичного ставлення до інформації, здатності до життєво необхідних мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, класифікація, порівняння, абстрагування, узагальнення), а також формуванню національної свідомості, пізнавальної активності та комунікативно-мовленнєвих умінь.

Проблема ефективності застосування технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови в початковій школі є актуальною, однак потребує подальшого вивчення як в теоретичному, так і практичному плані.

Отже, використання технологій розвитку критичного мислення сприяє формуванню комунікативної компетентності молодших школярів, урізноманітнює процес навчання та сприяє всебічному розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва І. М. Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти / І. М. Авдєєва // Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2002. – № 3. – С. 12-15.
2. Авершин А. О. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ / А.О. Авершин, Т.В.Яковенко // Збірник наукових праць: Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2009. – № 24-25. – С.134-145.
3. Антонюк Н. А. Мовний аналіз у початкових класах : навч.-метод. посіб. / Н. А. Антонюк, Г. В. Підлужна. – Київ : Літопис – ХХ, 2013. – 36 с.
4. Адрелян О. Загальнопізнавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів / О. Адрелян // Рідна школа – 2001. – № 4. – С. 78-80.
5. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів / В. І. Бадер. – Київ : АПН, 2000. – 316 с.
6. Белкіна-Ковальчук О. В. Критичне мислення учнів початкових класів / О. В. Белкіна-Ковальчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 4. – С. 37-42.
7. Большакова І. Розвиток критичного мислення / І. Большакова // Початкова освіта. – 2012. – № 11. – С. 3-7.
8. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання / М. Вайнштейн // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 11-14.
9. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – Київ : Освіта, 2006. – 268 с.
10. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчити: науково-методичний посібник / За наук. ред. О. І. Пометун. – Харків, 2007. – 190 с.
11. Гісь О. Продуктивне мислення / О. Гісь // Початкова школа. – 2014. – № 2. – С. 7–9.

12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 365 с.
13. Гордуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови / Н. Гордуз // Початкова школа. – 2003. – № 4. – С. 1–4.
14. Давиденко О. М. Розвиток критичного мислення на уроках мови і літератури / О. М. Давиденко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – № 2. – С. 7-8.
15. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_5x/pg_irwjos/index.htm. – Назва з титул. екрана.
16. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підруч. / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2012. – 352 с.
17. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1-4 класи / І. М. Досяк. – Харків : «Основа», 2007. – 160 с.
18. Евдокимов В. И. Практикум по розвитку критического мышления / В. И. Евдокимов, Т. А. Олейник, С. А. Горькова. – Харьков : Торнадо, 2002. – 144 с.
19. Загальна психологія: [підручник] / за заг. ред. С. Д. Максименка. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.
20. Загальна психологія: [підручник] / О. В. Скрипченко, З. В. Огородійчук та ін. – Київ : Либідь, 2005. – 464 с.
21. Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвітн. навч. закл. з навч. укр. мовою / М. Д. Захарійчук. – Київ : Грамота, 2012. – 176 с.
22. Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвітн. навч. закл. з навч. укр. мовою / М. Д. Захарійчук, А. І. Мовчун. – Київ : Грамота, 2013. – 176 с.
23. Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 4 кл. загальноосвітн. навч. закл. з навч. укр. мовою / М. Д. Захарійчук, А. І. Мовчун. – Київ : Грамота, 2015. – 192 с.

- 24.Зенько А. Методи розвитку критичного мислення на уроках читання. Мій досвід / А. Зенько // Початкове навчання. – 2009. – №1. – С. 6-8.
- 25.Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навчальний посібник / за заг. ред. Н. В. Гудими. – Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. – 168 с.
- 26.Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник / укл. О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ : АПН, 2002. – 135 с.
- 27.Каменева І. Л. Активізація розумової діяльності учнів засобами стратегії розвитку критичного мислення. Моя методика / І. Л. Каменева // Початкове навчання. – 2009. – № 13 (197). – С. 4-13.
- 28.Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі / А. Карасик // Початкова освіта. – 2005. – № 7. – С. 2–5.
- 29.Києнко-Романюк Л. А. Учителю про розвиток критичного мислення в учнів і студентів: теорія і практика / Л. А. Києнко-Романюк // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 68-70.
- 30.Кірпиата Н. Емпіричні й теоретичні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення / Н. Кірпиата // Рідна школа.– 2001. – № 4. – С. 16-18.
- 31.Клименко В. Умови творчого розвитку особистості / В. Клименко // Завуч. – 2003. – № 33. – С.11–14.
- 32.Коваль Г. П. Методика викладання української мови : навч. посіб. / Г. П. Коваль, Н. І. Деркач, М. М. Наумчук. – Тернопіль : Астон, 2008. – 287 с.
- 33.Ковальова В. І. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використання технології розвитку критичного мислення (компетентісно орієнтована освіта) / В. І. Ковальова // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 16-18. – С. 12-16.
- 34.Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці / О. Комар // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 5-8.
- 35.Кондратюк О. Рекомендації з організації групової роботи / О. Кондратюк // Початкова освіта. – 2007. – № 4. – С. 3-7.

36. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні: Проект // Освіта України [Електронний ресурс]. – 2000. – № 46. – Режим доступу до журн. : <http://www.edudemocracy.org.ua/newsletter/vol2/fo rmy.html>
37. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9I WXM/view>. – Назва з титул. екрана.
38. Коротун І. Інтерактивні техніки і технології групової роботи на уроках / І. Коротун // Початкова освіта. – 2007. – № 4. – С. 21-23.
39. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини і становлення мислення у віці 6-10 років / О. Кочерга // Початкова школа. – 2007. – № 7. – С. 23-25.
40. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови / Ж. Крайнова // Початкова школа. – 2003. – № 11. – С. 24-26.
41. Красовицький М. Ю. Проблеми виховання критичного мислення учнів у контексті теорії і практики американської школи / М. Ю. Красовицький, О. В. Белкіна // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 73-76.
42. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – Київ : Пляда, 2006. – 220 с.
43. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, С. В. Омеляненко. – Київ : Знання, 2010. – 120 с.
44. Левицька М. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів / М. Левицька // Початкова школа. – 2014. – № 10. – С. 22-26.
45. Линдсей Г. Творческое и критическое мышление / Г. Линдсей, К. С. Халл, Р. Ф. Томпсон // Хрестоматия по общей психологии. – Москва : Изд-во Московского университета, 1991. – С. 129-140.
46. Макаренко В. М. Як опанувати технологію формування критичного мислення / В. М. Макаренко, О. О. Туманцова. – Харків : Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2008. – 96 с.

47. Максименко Н. Б. Технології вивчення предметів галузі «Мови і літератури» в початковій школі : Навчально-методичний посібник / Н. Б. Максименко, Т. Б. Качак. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2015. – 100 с.
48. Максименко С. Д. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закладів / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко / за загальною ред. акад. С. Д. Максименка. – Київ : Форум, 2000. – 706 с.
49. Марченко О. Г. Формування критичного мислення школярів / О. Г. Марченко. – Харків, 2007. – 160 с.
50. Мельникова Н. Групові форми роботи як засіб розвитку мислення та підвищення ефективності навчання учнів / Н. Мельникова // Початкова освіта. – 2013. – № 4. – С. 3-7.
51. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. / ред. М. С. Вашуленка. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
52. [Митник О. Я.](#) Як навчити дитину мистецтва мислення / О. Я. Митник. – Київ : Початкова школа, 2006. – 104 с.
53. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н. П. Наволокова. – Харків : «Основа», 2009. – 176 с.
54. Навчальні програми для початкової школи [Електронний варіант]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>. – Назва з титул. екрана.
55. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упоряд.: В.М. Андреева, В.В. Григора. – Харків : Вид. група «Основа», 2006. – 352с.
56. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початкових класах (Методика і технологія навчання) / М. М. Наумчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 138 с.
57. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf

58. Нечепельська Н. В. Формування критичного мислення / Н. В. Нечепельська / Педагогічна майстерня: науково-методичний журнал. – Харків : Основа, 2011. – №5. – С. 2-8.
59. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
60. Новиченко О. З досвіду використання інтерактивних методів / О. Новиченко // Початкова освіта. – 2007. – № 41. – С.4-5.
61. Олійник Т. О. Розвиток критичного мислення / Т. О. Олійник // Педагогічні науки. – Суми, 2001. – 134 с.
62. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERA-OSVITORIA+ST101+st101/courseware/1398b87899e34309879164345ffad9b9/510a88160afc481a889b17604ce3cfa5/>. – Назва з титул. екрана.
63. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О.І. Пометун, Л.М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І.О. Баранова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
64. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навчальний посібник / Н. М. Остапенко, Т. В. Симоненко, О. В. Руденко. – Київ : ВЦ «Академія», 2011. – 248 с.
65. Павелкін Р. В. Вікова психологія : підручник / Р. В. Павелкін. – Київ : Кондор, 2011. – 469 с.
66. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа. – 2004. – № 10. – С. 8-10.
67. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання / О. Пометун. – Київ : 2007. – 112 с.
68. Пометун О. І. Основи критичного мислення : навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун,

- Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
69. Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>
70. Присяжнюк С. С. Розвиток критичного мислення учнів / С. С. Присяжнюк // Завуч: науково-методичний журнал. – 2014. – №5-6 (125–126). – С. 22–25.
71. Проект Державного стандарту Початкової загальної освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkcXJ4R3UtSkNCVmc/view>. – Назва з титул. екрана.
72. Савченко О. Сучасний урок: суб'єктивність навчання і варіативність структури / О. Савченко // Початкова школа. – 2011. – № 9. – С. 11-15.
73. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. / О. Я. Савченко. – Київ : Грамота, 2012. – 504 с.
74. Савчин М. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин. – Київ : Академвидав, 2007. – 424 с.
75. Солошко Н. Методика критичного мислення як інструмент самостійного опанування навчального матеріалу / Н. Солошко // Всесвітня література. – 2005. – № 2. – С. 21.
76. Сорина Г. В. Критическое мышление: История и современный статус / Г. В. Сорина // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2003. – № 6. – С. 97-110.
77. Тарасенко С. Прийоми розвитку критичного мислення на уроках читання. 2 клас / С. Тарасенко // Початкова освіта. – 2010. – № 6. – С. 6-7.
78. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі / В. П. Телячук, О. В. Лесіна. – Харків : «Основа», 2007. – 240 с.
79. Терно С. Критичне мислення: чергова мода чи нагальна проблема / С. Терно // Історія в школах України. – 2007. – №4. – С. 13-15.

80. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти / С. Терно. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – 274 с.
81. Технологія сучасного уроку рідної мови: навч-метод. посіб. / за ред. Н. М. Остапенко. – Черкаси : Відлуння, 2010. – 127 с.
82. Тлумачний словник української мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/myslyty>. – Назва з титул. екрана.
83. Третяк О. Розвиток критичного мислення школярів / О. Третяк // Школа першого ступеня: теорія і практика. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 6. – С. 79-87.
84. Тягло А. В. Критическое мышление и логика : перспективи взаимообогащення / А. В. Тягло // Проблеми викладання логіки і дисциплін логічного циклу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; Київ, 13-14 травня 2004 року. – Київ : ВПТД «Київський університет», 2004. – С. 112-113.
85. Тягло О. В. Критичне мислення: Навчальний посібник / О. В. Тягло. – Харків : Основа, 2008. – 189 с.
86. Федорчук В. В. Педагогічні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. / В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2014. – 267 с.
87. Формування критичного мислення на уроках мови : монографія / В. Ф. Дороз, Л. Я. Романова, О. Б. Ярова, В. А. Нищета, Г. А. Удовиченко; передмова К. О. Баханова [за заг. ред. В. Ф. Дороз]. – Київ : Освіта України, 2008. – 336 с.
88. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
89. Харахоріна Т. О. Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів / Т. О. Харахоріна // Освіта Донеччини. – 2007. – № 8. – С. 28-34.

- 90.Химинець В. В. Інновації в початковій школі / В. В. Химинець, М. Ю. Кірик. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 312 с.
- 91.Чабайовська М.І. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навчально-методичний посібник / М. І. Чабайовська, Г. М. Гаєвська, Н. М. Гавриленко. – Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015. – 187с.
- 92.Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – Київ : Академвидав, 2012. – 224 с.
- 93.Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : навч. посіб. / Т. І. Чернецька. – Київ : Праймдрук, 2011. – 352 с.
- 94.Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект. Посібник для вчителів і студентів / В. Д. Шарко. – Київ, 2006. – 220с.
- 95.Шимон Л. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів / Л. Шимон // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. – 2009. – № 44. – С.1-3.
- 96.Штабова Л. Професійна підготовка майбутнього вчителя / Л. Штабова // Початкова школа. – 2011. – № 1. – С. 1-3.
- 97.Ярош Г.О. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення / Г. О. Ярош, Н. М. Седова. – Харків : Основа, 2005. – 240 с.
- 98.Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика / О. Г. Ярошенко. – Київ : Партнер, 1997. – 154 с.